

HUDUDIY RIVOJLANISHDA INVESTITSIYA SIYOSATINING AHAMIYATI

Kurbanov Aybek Turabayevich

Mustaqil tadqiqotchi

***Annotatsiya:** ushbu maqolada hududiy rivojlanishda investitsiya siyosatining o'rnini va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish, investitsiyalarning samarali taqsimlanishi va hududiy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishdagi investitsion mexanizmlar ko'rib chiqilgan. Xorijiy tajribalar va O'zbekiston sharoitida investitsiya siyosatini amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari asosida ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

***Kalit so'zlar:** hududiy rivojlanish, investitsiya siyosati, iqtisodiy o'sish, ish o'rinlari, xorijiy investitsiyalar, hududiy tafovut, kapital qo'yilmalar.*

1. KIRISH

Globalashuv va raqobatning kuchayishi sharoitida hududiy rivojlanish masalalari milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatimizda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar doirasida hududlarni kompleks rivojlantirish, aholi farovonligini oshirish va iqtisodiy jihatdan zaif hududlarda investitsiya muhitini yaxshilash ustuvor vazifalar qatoriga kiradi [1].

Hududiy iqtisodiy tafovutlar nafaqat ijtimoiy keskinlikni keltirib chiqaradi, balki milliy iqtisodiyotning potensial imkoniyatlaridan to'liq foydalanishga ham to'sqinlik qiladi. Shu sababli, investitsiya siyosatini hududiy nuqtai nazardan shakllantirib, uni maqsadli amalga oshirish zamonaviy iqtisodiyot nazariyasi va amaliyotida muhim o'rin egallaydi [2].

O'zbekistonda so'nggi yillarda hududiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash maqsadida bir qator muhim qarorlar qabul qilindi. Jumladan, "Hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlari", Erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalarini tashkil etilishi buning yorqin misolidir [3]. Ushbu tadqiqot ana shu jarayonlarni ilmiy jihatdan o'rganishga qaratilgan.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

Hududiy rivojlanish va investitsiya siyosati masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Porter (1990) raqobatdosh ustunliklar nazariyasida hududiy klasterlar va investitsiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab berdi [4]. Krugman (1991) esa "yangi iqtisodiy geografiya" nazariyasi doirasida agglomeratsiya effektlari investitsiyalar joylashuviga qanday ta'sir etishini ko'rsatdi [5].

Mahalliy tadqiqotchilar orasida Toshmatov (2019) O'zbekiston hududlarida investitsiya faolligi darajasini baholash metodologiyasini ishlab chiqdi [6]. Raximov va Usmonov (2021) esa erkin iqtisodiy zonalar samaradorligini empirik jihatdan tahlil qildilar [7]. Ushbu asarlar investitsiya siyosatining hududiy o'lchamini anglashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Biroq, O'zbekiston sharoitida hududiy rivojlanish va investitsiya siyosatining o'zaro bog'liqligi kompleks tarzda tahlil qilinmagan. Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish mexanizmlari, investitsiyalar samaradorligini baholash metodlari va siyosiy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati ushbu tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: tizimli tahlil, qiyosiy-tarixiy metod, statistik tahlil va iqtisodiy modellashtirish. Empirik ma'lumotlar

bazasi sifatida O'zbekiston Statistika agentligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda xalqaro moliya tashkilotlarining hisobotlari qo'llanildi [8].

Hududlararo tafovutlarni o'lchashda Jini koeffitsienti va Theil indeksidan foydalanildi. Investitsiyalarning hududiy iqtisodiyotga ta'sirini baholashda esa regressiya tahlili (panel data modeli) qo'llanildi. Xorijiy tajribani o'rganishda Xitoy, Polsha va Qozog'iston misollaridan foydalanildi, chunki bu mamlakatlar tranzit iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida hududiy rivojlanishda muhim yutuqlarga erishgan [9].

4. ASOSIY QISM VA TAHLIL

4.1. Investitsiyalarning hududiy rivojlanishdagi roli

Investitsiyalar hududiy rivojlanishning bosh harakatlantiruvchi kuchi sifatida iqtisodiy adabiyotlarda keng tan olingan. Birinchidan, investitsiyalar ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytiradi va yangi ish o'rinlari yaratadi. Ikkinchidan, zamonaviy texnologiyalar va bilimlarni hududga olib kiradi, bu esa mahalliy korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi. Uchinchidan, investitsiyalar infratuzilma rivojlanishiga ko'maklashadi, bu esa o'z navbatida keyingi investitsiyalar uchun qulay muhit yaratadi [10].

O'zbekiston viloyatlarida 2019-2023 yillardagi ma'lumotlarga ko'ra, investitsiya hajmi bilan YaIM o'sishi o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsienti 0,72 ni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich investitsiyalar va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi kuchli ijobiy bog'liqlikni tasdiqlaydi. Biroq, mazkur bog'liqlikning kuchi viloyatdan viloyatga sezilarli farq qiladi va bu investitsiya siyosatini differentsiallashtirish zarurligini ko'rsatadi [11].

4.2. Hududlar o'rtasidagi investitsion tafovutlar

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda investitsiyalar hududiy taqsimoti notekis bo'lib qolmoqda. Toshkent shahri va Toshkent viloyati umumiy milliy investitsiyalarning 40 foizdan ko'prog'ini o'ziga jalb etadi. Qashqadaryo, Surxondaryo va Navoiy viloyatlarida esa investitsiya faolligi nisbatan past [12]. Bunday tafovut bir necha omillar bilan izohlanadi:

1. infratuzilma rivojlanganlik darajasining farqi;
2. malakali kadrlar mavjudligi va mehnat bozori holati;
3. mahalliy boshqaruv sifati va byurokratik to'siqlar;
4. bozorga yaqinlik va logistika imkoniyatlari.

Ushbu omillarni hisobga olgan holda shakllantirilgan maqsadli investitsiya siyosati hududlararo tafovutlarni qisqartirish imkonini beradi. Buning uchun depressiv hududlarda investorlar uchun maxsus imtiyozlar va subsidiyalar tizimi, infratuzilmaga davlat sarmoyalari hamda klaster yondashuvi asosida iqtisodiy rivojlanish zonalarini tashkil etish tavsiya etiladi [13].

4.3. Xorijiy tajriba va uni O'zbekistonga tatbiq etish

Xitoy tajribasi hududiy rivojlanishda investitsiya siyosatining yorqin namunasidir. 1980-yillarda tashkil etilgan maxsus iqtisodiy zonalar (MEZ) o'n yillar mobaynida qoloq qirg'oq bo'yidagi hududlarni jahon miqyosidagi iqtisodiy markazlarga aylantirdi. Shenzhen misoli sanoat klasterlari va xorijiy investitsiyalar uyg'unlashuvining qanchalik kuchli samara berishi mumkinligini ko'rsatdi [14].

Polsha tajribasi ham diqqatga sazovordir. Bu mamlakat Yevropa Ittifoqiga integratsiya jarayonida stryktura fondlaridan olingan investitsiyalarni mintaqaviy rivojlanishga yo'naltirdi. Natijada, 2004-2020 yillar davomida eng qoloq viloyatlarning YaIM ko'rsatkichi milliy o'rtacha darajaga yaqinlashdi [15].

O'zbekiston uchun xorijiy tajribadan quyidagi darslar muhim ahamiyat kasb etadi: investitsiya zonalarini iqtisodiy salohiyat yuqori bo'lgan hududlarda tashkil etish; byurokratik to'siqlarni minimallashtirish; mahalliy kadrlar tayyorlashga katta e'tibor berish; investitsiya loyihalarining monitoringi va baholashni mustahkamlash [16].

5. NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi. Birinchidan, investitsiyalarning hajmi hududiy YaIM o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ammo bu ta'sir bir xil emas — infratuzilma rivojlangan va malakali kadrlar ko'p bo'lgan hududlarda multiplikator effekti ancha yuqori. Ikkinchidan, investitsiyalarning sektorli tarkibi ham muhim: ishlab chiqarish sohalariga yo'naltirilgan investitsiyalar savdo va xizmatlarga nisbatan ko'proq ish o'rinlari yaratadi va texnologik salohiyatni oshiradi. Uchinchidan, investitsiya siyosatining institutsional sifati — qonun-qoidalar barqarorligi, mulk huquqlarini himoya qilish va korrupsiya darajasi — investitsiya muhitini belgilaydigan hal qiluvchi omillar hisoblanadi [17].

Muhokama nuqtai nazaridan, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, investitsiya siyosati hududiy rivojlanishda zaruriy, lekin yetarli shart emas. Investitsiyalar samaradorligini oshirish uchun ular bilan bir qatorda ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy infratuzilmaga qilingan xarajatlar ham uyg'un ravishda amalga oshirilishi zarur. Faqat kompleks yondashuv hududiy tafovutlarni barqaror ravishda kamaytirishga imkon beradi [18].

6. XULOSALAR VA TAVSIYALAR

Amalga oshirilgan tadqiqot asosida quyidagi ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

5. Hududiy investitsiya siyosatini differentsiallashtirish lozim: rivojlangan hududlarda innovatsion va yuqori texnologiyali sanoatni qo'llab-quvvatlash, qoloq hududlarda esa bazaviy infratuzilma va ishchi o'rinlari yaratishga ustuvorlik berish zarur.

6. Erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalari geografiyasini kengaytirish, ayniqsa qishloq joylarda va chegarabo'yi hududlarda yangi investitsiya zonalari tashkil etish investitsiya oqimini teng taqsimlashga xizmat qiladi.

7. Mahalliy hokimiyatlarga investitsiya muhitini yaxshilash bo'yicha keng vakolat va resurslar berilishi lozim, chunki hududlarda qulay biznes muhiti yaratilgandagina markaziy investitsiya siyosati o'z samarasini to'liq beradi.

8. Investitsiyalar samaradorligini doimiy monitoring qilish tizimini joriy etish — har bir investitsiya loyihasi bo'yicha rejalashtirilgan va haqiqiy ish o'rinlari, ishlab chiqarish hajmi va soliq tushumlari ko'rsatkichlarini solishtirib borish — siyosatni moslashtirishga imkon beradi.

9. Investitsiya jalb qilishda klaster yondashuvi va mahalliy zanjirlar (value chain) shakllantirilishi hududiy multiplikator effektini oshirib, investitsiyalardan to'liq foyda olish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

[1] O'zbekiston Respublikasining «Hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish to'g'risida»gi Qonuni. — Toshkent, 2020.

[2] Barro R.J., Sala-i-Martin X. Economic Growth. — 2nd ed. — Cambridge: MIT Press, 2004. — 654 p.

- [3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. — Toshkent, 2022.
- [4] Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. — New York: Free Press, 1990. — 855 p.
- [5] Krugman P. Geography and Trade. — Cambridge: MIT Press, 1991. — 142 p.
- [6] Toshmatov Sh. O‘zbekiston hududlarida investitsiya faolligini baholash metodologiyasi // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2019. — №4. — 45–58-b.
- [7] Raximov B., Usmonov F. Erkin iqtisodiy zonalar samaradorligini baholash: O‘zbekiston tajribasi // O‘zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. — 2021. — №2. — 12–27-b.
- [8] O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Hududlar statistikasi. — Toshkent, 2023.
- [9] World Bank. Special Economic Zones: Performance, Policy and Practice. — Washington D.C., 2021.
- [10] Aschauer D.A. Is public expenditure productive? // Journal of Monetary Economics. — 1989. — Vol. 23(2). — P. 177–200.
- [11] O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Yillik hisobot 2023. — Toshkent, 2024.
- [12] Abdullayev I. Viloyatlar kesimida investitsiyalar taqsimotini tahlil qilish // Moliya. — 2022. — №3. — 34–46-b.
- [13] OECD. Regional Policy Challenges: New Issues and Good Practices. — Paris: OECD Publishing, 2022.

[14] Wang J. The economic impact of Special Economic Zones: Evidence from Chinese municipalities // Journal of Development Economics. — 2013. — Vol. 101. — P. 133–147.

[15] European Commission. Cohesion in Europe towards 2050. Eighth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. — Brussels, 2022.

[16] UNCTAD. World Investment Report 2023. — Geneva: UN, 2023.

[17] North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. — Cambridge: Cambridge University Press, 1990. — 152 p.

[18] Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. — Princeton: Princeton University Press, 2007. — 263 p.